

Αρχαία Ελληνικά Προσανατολισμού • Κύκλος μαθημάτων Β' Λυκείου
Κλείδα για το Διαγώνισμα της 11^{ης} Φεβρουαρίου 2024

Διδαγμένο Κείμενο

A1. Λ Λ Σ Λ Σ Σ

A2. θνητά δὲ γένη

A3. Ἐπιμηθεὺς

B1.α. Κατά την προτεινόμενη μοριοδότηση, 3 μονάδες για κάθε σημείο (●) = μονάδες 6

- **γένεσις:** Ο όρος αναφέρεται στη διαδικασία με την οποία κάτι που δεν υπήρχε άρχισε να υπάρχει. Στον κοσμογονικό του μύθο ο Πρωταγόρας παρουσιάζει τη γένεση του κόσμου ως θεϊκή δημιουργία. Αυτή είναι και η διδασκαλία του ίδιου του Πλάτωνα στον Τίμαιο (28a κ.ε.). Το σχετικό με τη δημιουργία κεφάλαιο εισάγεται με τη φράση (29d-e): *Λέγωμεν δὴ δι' ἦντινα αἰτίαν γένεσιν καὶ τὸ πᾶν τότε ὁ συνιστὰς συνέστησεν [Ἄς δόμε, λοιπόν, για ποια αιτία ο Δημιουργός συνέθεσε το γίγνεσθαι και ὄλο αυτό το σύμπαν –μετάφραση Β. Κάλφας]*
- **εἵμαρμένη** (μείρομαι: συμμερίζομαι, συμμετέχω· εἵμαρται (απρόσωπο ρήμα): είναι πεπωμένο): Για τους αρχαίους Έλληνες (ἤδη από τα ομηρικά χρόνια) η εἵμαρμένη είναι η αμάχητη δύναμη, ισχυρότερη και από τους θεούς, που καθορίζει τη μοίρα (ομόρριζη λέξη) του κόσμου και των ανθρώπων. Εἵμαρμένος χρόνος είναι ο αυστηρά προκαθορισμένος. Σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, λοιπόν, η γένεση του κόσμου δεν μπορούσε να συμβεί ούτε νωρίτερα ούτε αργότερα από τότε που έγινε.

B1.β. Κατά την προτεινόμενη μοριοδότηση, 1 μονάδα για κάθε σημείο (●) = μονάδες 4

- Ο Προμηθέας και ο Επιμηθέας ήταν Τιτάνες, γιοι του Ιαπετού και της Ωκεανίδας Κλυμένης. Ειδικότερα, ο **Προμηθέας** είναι αυτός που, όπως δηλώνει και το όνομά του (σύνθετο από τις λέξεις **πρὸ + μῆτις = σκέψη**), **σκέφτεται πριν κάνει κάτι, σταθμίζει τις συνέπειες και έπειτα προβαίνει σε πράξεις**. Αποκαλείται σοφώτατος των Τιτάνων, «αἰολόμητις», βοηθός του Δία. Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να τον χαρακτηρίσουμε προνοητικό, διορατικό, σώφρονα, συνετό, προσεκτικό. Στον μύθο του Πρωταγόρα παρουσιάζεται ως ευεργέτης του ανθρώπου, καθώς με τα δώρα που έκλεψε από τους θεούς (τη φωτιά και την έντεχνη σοφία) βοήθησε τον άνθρωπο να κυριαρχήσει πάνω στη φύση και να αναπτύξει πολιτισμό.
- Από την άλλη μεριά, ο **Επιμηθέας** είναι αυτός που, όπως δηλώνει και το όνομά του (σύνθετο από τις λέξεις **ἐπι + μῆδος**), σκέφτεται μετά την εκτέλεση μιας ενέργειας και βρίσκεται αντιμέτωπος με τις συνέπειές της. Είναι «**άμαρτινός**» ή «**ὄψινοος**». Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να τον χαρακτηρίσουμε αστόχαστο, απερίσκεπτο, επιπόλαιο, παρορμητικό. Στον μύθο του Πρωταγόρα παρουσιάζεται λόγω απρονοησίας να εξαντλεί όλα τα εφόδια στα ζώα και να αφήνει τον άνθρωπο εντελώς αβοήθητο και ανυπεράσπιστο.
- Αποφασιστική για την εξέλιξη του μύθου στάθηκε η επιθυμία του Επιμηθέα να αντιστρέψουν τους ρόλους με τον αδερφό του και να αναλάβει ο ίδιος το έργο της κατανομής ιδιοτήτων. Το αποτέλεσμα ήταν, όπως θα δούμε και στην επόμενη ενότητα, να εξαντλήσει όλα τα εφόδια στα ζώα και να αφήσει τον άνθρωπο ανυπεράσπιστο και αβοήθητο.
- Η αντιστροφή των ρόλων εξυπηρετεί απόλυτα την οικονομία του μύθου, καθώς εξαιτίας του λάθους του Επιμηθέα, ο Προμηθέας αναγκάζεται να κινητοποιηθεί για να σώσει τον άνθρωπο. Παράλληλα μέσω της αντιστροφής των ρόλων εκφράζεται έμμεσα η κριτική του σοφιστή Πρωταγόρα προς το θείο έργο.

B2. 10 σημεία (•) x 1 μονάδα = 10 μονάδες

- ❖ δύσκολα θα μπορούσε κάποιος να τεκμηριώσει ότι οι διαπιστώσεις στο παράλληλο διαφοροποιούνται αισθητά από το πλαίσιο που τίθεται στον πρωταγόρειο μύθο.
- Οι διαπιστώσεις του παράλληλου κειμένου σχετικά με τους αρχαιοελληνικούς κοσμογονικούς και ανθρωπογονικούς μύθους επιβεβαιώνονται σε μεγάλο βαθμό και στον μύθο του Πρωταγόρα. Πρώτα απ' όλα η δημιουργία των ανθρώπων προϋποθέτει την ύπαρξη των θεών (*Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν*), αφού οι τελευταίοι είναι αυτοί που πλάθουν τα ανθρώπινα πλάσματα, ενώ και η γένεση του κόσμου παρουσιάζεται στο σύνολό της ως θεϊκή δημιουργία.
 - Στο παράλληλο κείμενο η γεννητική δύναμη της γης σχετίζεται με μητριαρχικά πρότυπα και την πίστη στην Μητέρα-Γη, την παμμήτηρα Γη. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, την αρχέγονη αντίληψη της Μητέρας-Γης στην κοιλιά της οποίας γονιμοποιήθηκαν και δημιουργήθηκαν τα ζώα και τα φυτά· μία αντίληψη που υποδηλώνει και τη σημασία που αποδιδόταν στον αυτοχθονισμό.
 - Αυτό ακριβώς διαφαίνεται και στον μύθο του Πρωταγόρα. Οι θεοὶ δημιουργοὺν τους ανθρώπους μέσα στη γη (*γῆς ἔνδον*), με χώμα και ὅσα αναμειγνύονται με το χώμα (**ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μείξαντες καὶ τῶν ὄσα πυρὶ καὶ γῆ κεράννυται**) χρησιμοποιώντας βεβαίως και άλλα υλικά.
 - Παράλληλα, σύμφωνα με το παράλληλο κείμενο οι αρχαιοελληνικοί μύθοι αναφέρονται σε ὄντα γεννημένα από τη γη και φτιαγμένα με χώμα, πηλό, πέτρα και άλλα στοιχεία, κοινά σε πολιτισμικές αναφορές άλλων παραδόσεων (Βαβυλώνιοι, Αιγύπιοι). Πιο συγκεκριμένα γίνεται αναφορά στο θηλυκό στοιχείο της (Μητέρας – Γη): η Γαία γεννά, ανατρέφει και φροντίζει τα παιδιά της και ὅλες τις ἐμβίες υπάρξεις του πλανήτη.
 - «ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μείξαντες» Σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, οι θεοὶ δημιούργησαν τα θνητὰ ὄντα από δύο βασικά στοιχεία, το χώμα και τη φωτιά. Η ἀποψη αυτή φαίνεται να ακολουθεῖ την κοσμογονική θεωρία του Παρμενίδη. Το χώμα, πυκνότερο στοιχείο, παραπέμπει στη μητέρα-γη που γονιμοποιεῖ και δίνει ευφορία κι ανάπτυξη στα ὄντα. Η φωτιά, αραιότερο στοιχείο, αποδίδει την αστείρευτη ἐνέργεια, την ἀέναη κίνηση, η οποία δίνει ζωή στα ὄντα, τα συγκροτεῖ σε ὑπαρξη ἢ τα μεταβάλλει ως εἶδος.
 - Στη συνέχεια, ὁμως, με τη φράση «τῶν ὄσα πυρὶ καὶ γῆ κεράννυται» η ἀποψη του εμπλουτίζεται και από τη θεωρία του Εμπεδοκλή, σύμφωνα με τον οποίο τα ἐμβία ὄντα προήλθαν από τη σύνθεση της φωτιάς, του χρώματος, του νερού και του ἀέρα.
 - Ἦταν διαδεδομένη στην ἀρχαιότητα η θεωρία για τα τέσσερα στοιχεία (γῆ, πῦρ, ἀήρ, ὕδωρ) από την ἀνάμειξη των οποίων (σε ποικίλες ἀναλογίες) ἀπαρτίζονται και μετασχηματίζονται ὅλα τα υλικά πράγματα. Ο Εμπεδοκλής τα ονομάζει **ρίζώματα**. Τα δύο τελευταία στοιχεία, το νερό κι ο ἀέρας, δεν κατονομάζονται από τον σοφιστή.
 - Στο κοσμολογικό του ἔργο Τίμαιος (53a-b) ο Πλάτων θέτει την ὑπαρξη των τεσσάρων στοιχείων **πριν και από τη δημιουργία-μορφοποίηση του κόσμου από τον θεό**: «Ὡς τότε ὅλα βρισκόνταν σε κατάσταση ἀλογη και ἀμετρη. Τον καιρό που ξεκινούσε η διακόσμηση του σύμπαντος, η φωτιά, το νερό, η γη και ο ἀέρας ἀρχικά παρουσίαζαν ἴχνη μόνο της φύσης τους, δίνοντας την ἐντύπωση πραγμάτων που ἔχουν ολοκληρωτικά εγκαταλειφθεῖ από τον θεό. Το πρώτο λοιπόν βῆμα του Θεοῦ ἦταν να τα παραλάβει ὅπως ἦταν τότε και να τα ἀνασχηματίσει μέσω συγκεκριμένων μορφῶν και ἀριθμῶν» (μετάφραση Β. Κάλφας).
 - Αξίζει, ἐπίσης, να ἐπισημανθεῖ ὅτι η χρήση συνώνυμων ρημάτων που σημαίνουν κατασκευάζω / πλάθω, «**τυποῦσιν, κεράννυται**» στον Πρωταγόρα, «**πλάθουν**» στο παράλληλο κείμενο, παραπέμπουν στην κεραμική τέχνη αισθητοποιώντας τον τρόπο, τη μέθοδο, την τεχνική της δημιουργίας των ὄντων στους ἀρχαιοελληνικούς μύθους και μάλιστα μέσω του **ανθρωπομορφισμού** των θεῶν.
 - Τέλος, η **γαιοκρατική φυσική θεωρία του Ξενοφάνη επιβεβαιώνεται**, καθώς κατά τον Πρωταγόρα η γη και το πυρ είναι τα πρώτα στοιχεία, που με την ἐνώσή τους σχηματίστηκαν τα ὄντα, αναφερόμενος, ὡστόσο, και στην ἀνάμειξη ἄλλων δύο στοιχείων, του νερού (ὅπως και ο Ξενοφάνης) και του ἀέρα.¹

Ἔτσι λοιπόν γίνεται ἀντιληπτὴ η σύνδεση διαφόρων δοξασιῶν σε σχέση με τη δημιουργία του κόσμου. Κοινές ἀντιλήψεις για ἓνα αἰώνιο πανανθρώπινο ἐρώτημα: Πως δημιουργηθήκαμε; Ποια η ἀρχὴ της ζωῆς;

¹ πηγή: *ΙΕΠ Τράπεζα θεμάτων*, ἀναβάθμιση 2023, θέματα 26120 & 26118.

B3.α. γένη, είμαρμένος, κεράννυται, ἄγειν, νέμων
B3.β. υπόγειος, γεωλόγος, υπέργειος, γεωγραφία, γεωπόνος

B4. Λ Λ Σ Λ Σ

Αδίδακτο κείμενο

G1. Ξενοφώντας, Ελληνικά, 5.1.13-14

Μονάδες 20

Πρωτότυπο κείμενο	Νεοελληνική απόδοση
<p>ἐπεὶ δὲ οὗτοι ἔπεσον, ἐτράπησαν δὴ καὶ οἱ ἄλλοι. Καὶ ἀπέθανον Αἰγινήτων μὲν ὡς πενήντηκα καὶ ἑκατόν (...).</p> <p>[13] Ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, ὥσπερ ἐν εἰρήνῃ, ἔπλεον τὴν θάλατταν· οὐδὲ γὰρ τῷ Ἐτεόνικῳ ἤθελον οἱ ναῦται καίπερ ἀναγκάζοντι ἐμβάλλειν, ἐπεὶ μισθὸν οὐκ ἐδίδου.</p> <p>Ἐκ δὲ τούτου οἱ Λακεδαιμόνιοι Τελευτίαν αὐτὸν ἐκπέμπουσιν ἐπὶ ταύτας τὰς ναῦς ναύαρχον. Ὡς δὲ εἶδον αὐτὸν ἦκοντα οἱ ναῦται, ὑπερήσθησαν. Ὁ δ' αὐτοὺς συγκαλέσας εἶπε τοιάδε·</p> <p>[14] «Ὡ ἄνδρες στρατιῶται, ἐγὼ χρήματα μὲν οὐκ ἔχων ἦκα· ἐὰν μέντοι θεὸς ἐθέλη καὶ ὑμεῖς συμπροθυμῆσθε, πειράσομαι τὰ ἐπιτήδεια ὑμῖν ὡς πλεῖστα πορίζειν..</p>	<p>Αφού ἔπεσαν (: σκοτώθηκαν) αὐτοί, τράπηκαν σε φυγή καὶ οἱ υπόλοιποι. Καὶ σκοτώθηκαν περίπου ἑκατόν πενήντα ἀπὸ τοὺς Αἰγινήτες (...)</p> <p>Μετά ἀπ' αὐτὸ οἱ Αθηναῖοι ἔπλεαν στὴ θάλασσα, ὅπως ἀκριβῶς σε περίοδο εἰρήνης· καὶ καθόλου δὲν ἤθελαν οἱ ναῦτες νὰ μπουν σε σειρά (/ κωπηλατοῦν / νὰ εκπληρῶνουν τὰ καθήκοντά τους) γιὰ τὸν Ἐτεόνικο παρόλο που τοὺς πίεζε, ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἔδινε μισθό·</p> <p>Ἐπειτὰ ἀπὸ αὐτὸ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔστειλαν ξανά τὸν Τελευτία ὡς ναύαρχο σ' αὐτὰ τὰ πλοία.</p> <p>Ὅταν λοιπὸν εἶδαν τὰ πληρώματα αὐτὸν νὰ ἔχει καταφθάσει, ἐνθουσιάστηκαν.</p> <p>Κι ἐκεῖνος ἀφού τοὺς συγκέντρωσε τοὺς εἶπε τὰ ἐξῆς: «Στρατιῶτες, ἐγὼ ἔχω ἐρθεῖ χωρὶς νὰ ἔχω χρήματα· ἀν ὅμως [το] θέλει ὁ θεός, κι (αν) εἴστε κι εσεῖς τὸ ἴδιο πρόθυμοι [νὰ κάνετε ὅ,τι πρέπει], θὰ προσπαθῶ νὰ σας εξασφαλίσω ὅσο τὸ δυνατό καλύτερο ἀνεφοδιασμό (/περισσότερα εφόδια) .</p>

G2. Μία (1) μονάδα γιὰ καθένα ἀπὸ τὰ παρακάτω 10 σημεῖα (•).

Μονάδες 10

Στο παρόν ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ 5ο βιβλίον τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντα παρακολουθοῦμε τὸν Τελευτία νὰ προσπαθεῖ νὰ ἐλέγξει τοὺς ναῦτες του, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν πρόσβαση ἀκόμη καὶ σε βασικὰ ἀγαθὰ, ὥστε νὰ ἀποφευχθεῖ μιὰ ανταρσία. Ὁ Τελευτίας ἀναδεικνύεται στὸ κείμενο ὡς ἓνας πραγματικὸς στρατιωτικὸς ηγέτης, που γνωρίζει πῶς νὰ ἀπευθυνθεῖ στους στρατιῶτες του, με διαρκεῖς ἐπικλήσεις στὸ συναίσθημα.

- Ἀρχικὰ ἀποκαλύπτει ὅτι **καταφθάνει χωρὶς χρήματα** γιὰ τὴν μισθοδοσία τους,
- δεσμεύεται ὅμως ὅτι θὰ **καταβάλλει προσπάθειες**, με τὴ βοήθεια τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἀρωγὴ τῶν στρατιωτῶν του, γιὰ νὰ εξασφαλίσει ὅσο γίνεται **καλύτερο ἀνεφοδιασμό**. («Ὡ ἄνδρες στρατιῶται, ... πειράσομαι τὰ ἐπιτήδεια ὑμῖν ὡς πλεῖστα πορίζειν»)
- Τονίζει ὅτι ὡς διοικητῆς, **προσεύχεται τὸ ἴδιο γιὰ τις ζωές τῶν στρατιωτῶν του καὶ τὴ δική του**,
- ἐνῶ **ἐνδιαφέρεται περισσότερο γιὰ τὴν διατροφή ἐκείνων παρά γιὰ τὴ δική του**. («Ἐὐ δ' ἴστε... ἔχειν»).
- Ἰσχυρίζεται χαρακτηριστικὰ ὅτι **θὰ προτιμούσε νὰ μείνει ὁ ἴδιος νηστικός δυο μέρες ἀντὶ νὰ πεινάσουν ἐκεῖνοι γιὰ μίαν**. («ἐγὼ δὲ νῆ τοὺς ... ἄσιτος ἢ ὑμᾶς μίαν γενέσθαι»).
- Τοὺς θυμίζει ὅτι **ἦταν πάντα διαθέσιμος σε αὐτούς**, κρατώντας «τὴν πόρτα τοῦ ἀνοικτῆ», καθὼς καὶ ὅτι τὸ ἴδιο θὰ **ἐξακολουθεῖ νὰ ἰσχύει**. («ἦ γε μὴν θύρα ἢ ... ἀνεῳξεται δὲ καὶ νῦν»)
- Μόνον λοιπὸν **ὅταν θὰ ἔχουν ἐκεῖνοι ὅσα χρειάζονται θὰ αἰσθάνεται ὅτι μπορεῖ καὶ ὁ ἴδιος νὰ καταναλώνει περισσότερη τροφή**.
- Ἀπὸ τὴν στιγμή ὅμως που καὶ **ὁ ἴδιος υποφέρει ἀπὸ τὸ κρύο, τὴ ζέστη καὶ τὴν αὐπνία**,
- ἀναμένει καὶ ἀπὸ τοὺς **στρατιῶτες του νὰ θεωροῦν ὅτι εἶναι δίκαιο νὰ υπομένουν τις ἴδιες ἀκριβῶς συνθήκες**. («Ὡστε ... πάντα καρτερεῖν.»)
- Καταλήγει με τὴν **παρότρυνση νὰ μὴν λυποῦνται ἀπὸ τὰ δεδομένα αὐτά, ἀλλὰ νὰ βρουν στα λόγια του κάποιον ὄφελος**. («Οὐδὲν γὰρ ... τούτων ἀγαθὸν τι λαμβάνητε.»)

Γ3. 1 μονάδα για την κάθε σωστή λέξη = 10 μονάδες

- **έτρεπόμην**
- **έτρέπου**
- **τέτροφα**
- **τέτραμμαι**
- **τεθαύμακα**
- **άκοντιῶ**
- **ἐκπέπεμψο**
- **ἐκπεπέμφθω**
- **ἠναγκάσθαι**
- **ἠνάγκασται**

Γ4. α. 1 μονάδα για κάθε μετατροπή + 1 για το σημείο (•) = 3 μονάδες

— Ὡστε ὅταν πλήρη **ἔχεται** τὰ ἐπιτήδεια (ὑπό /) **ὑφ' ὑμῶν**, τότε και ἐμὲ ὄψεσθε ἀφθονώτερον διαιτώμενον

- Το ρήμα τέθηκε στον ενικό λόγω **αττικής σύνταξης**.

Γ4. β. 1 μονάδα για κάθε σημείο (•), με υποχρεωτική την αναφορά στα έντονα γράμματα = 4 μονάδες

εἰ φαίην βούλεσθαι ὑμᾶς μᾶλλον ἢ ἐμὲ ἔχειν:

- Δευτερεύουσα επιρρηματική **Αιτιολογική** πρόταση, (γιατί εξαρτάται από τον ρηματικό τύπο θαυμάσαίτε ἄν, που δηλώνει ψυχικό πάθος.)
- Εισάγεται με το εἰ γιατί δηλώνει **υποθετική** (ψευδή, υποτιθέμενη) **αιτιολογία**.

ἄγετε, ὦ ἄνδρες, δειπνήσητε μὲν ἄπερ και ὡς ἐμέλλετε:

- Κύρια Πρόταση Επιθυμίας,
- Εκφέρεται με το μόριο ἄγετε + **προτρεπτική Υποτακτική** διότι δηλώνει **προτροπή**.

Γ4. γ. 1 μονάδα για κάθε σημείο (•), με υποχρεωτική την αναφορά στα έντονα γράμματα = 3 μονάδες

ἵνα ἐκ τούτων ἀγαθόν τι λαμβάνητε: Δευτερεύουσα επιρρηματική Τελική πρόταση,

- που εκφέρεται με **υποτακτική** (λαμβάνητε), γιατί δηλώνει **σκοπό προσδοκώμενο**.

Εάν εξαρτάτο από τον ιστορικό χρόνο **ἐκέλευον**, θα εκφερόταν με **ευκτική του πλαγίου λόγου**

- ἐκέλευον ... ἵνα ... **λαμβάνοιτε**
- Η **Ευκτική του πλαγίου λόγου** δηλώνει τον **υποκειμενικό ή αβέβαιο σκοπό**.

- Στην περίπτωση αυτή, εάν δηλαδή τροποποιούνταν μόνο η εκφορά της δοθείσας πρότασης, θα παρατηρείτο εναλλαγή έγκλισης μεταξύ των δυο τελικών προτάσεων της περιόδου «ἵνα ἀνιάσθε»- «ἀλλ' ἵνα ἐκ τούτων ἀγαθόν τι λαμβάνητε».
- Ο μαθητής μπορεί, εναλλακτικά, να υποστηρίξει ότι η υποτακτική θα μπορούσε να διατηρηθεί έπειτα από ιστορικό χρόνο για να δηλώνει με έμφαση και επιτακτικά τον προσδοκώμενο σκοπό, ή για να τονίζει τον σκοπό όπως τον συνέλαβε το υποκείμενο.